

YAŞIL KƏND TƏSƏRRÜFATINDA ENERJİQORUYUCU PRIORİTETLƏR

Emin Əhmədzadə

Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Aqrar Tədqiqatlar Mərkəzi, Bakı
emin.ehmedzade@gmail.com

Təbii resursların həqiqi qiymətinin verildiyi yaşıl iqtisadiyyata keçid həmin resurslara (təbii kapitala) daimi vəsait qoyuluşunu nəzərdə tutur. Yaşıl iqtisadi mühitdə iqtisadi tərəqqi üçün həyata keçirilən işlər təbiətlə üzvi vəhdət meyarları ilə ölçülür. Əhali rifahının yüksəldilməsi, ilk növbədə gender problemlərinin həllinə, yoxsulluğun azaldılmasına və yaşıl iqtisadiyyata vəsait qoyuluşları dayanıqlı inkişaf tələbləri nəzərə

alınmaqla həyata keçirilir. İnsanlar üçün layiqli əmək şəraiti dedikdə, ilk növbədə onların həyat keyfiyyətini yüksəldən parametrlər önə çəkilir. Ekosistemlərə və insan sağlamlığına zərər verməyən iş və yaşayış şəraitinin təbii resurların bərpası halında təmin edilməsi yaşıl iqtisadiyyatın əlamətlərindən biri hesab olunur. Yaşıl iqtisadiyyat əlamətlərinin göstəricilərdə əks etdirilməsi bir sıra tədqiqatçıların fikrincə vacibdir [1]. Onların mövqeyinə görə, yaşıl iqtisadiyyata keçid prosesinin xarakteristikası üçün ayrı-ayrı və ümumiləşdirilmiş göstəricilərin olması məqsədəuyğundur. Haqqında danışılan keçid prosesində enerji amili həlledici rola malikdir. Milli və qlobal səviyyələrdə ərzaq təhlükəsizliyinə təhdidlər artdıqca yaşıl kənd təsərrüfatının təşəkkülünün alternativ imkanlarının axtarışı məsələləri gündəliyə çıxır. Həmin imkanlar sırasında enerjiqoruyucu texnologiyaların və bacarıqların təşviqi prioritet hesab edilməlidir.

Təbiətə və ümumilikdə ekosistemə zərər vermədən artan əhalinin ərzaq və digər aqrar məhsulları təmin edilməsi yaşıl kənd təsərrüfatının əsas vəzifəsi hesab edilir. Hazırda kənd təsərrüfatı yaşıl fəaliyyət tələblərindən arzuolunmaz dərəcədə uzaqdır. Belə ki, kənd təsərrüfatı hazırda dünyanın şirin su ehtiyatlarının az qala dördü üçün istifadə edir. Planetdə atmosfərə buraxılan istixana qazlarının 12-14 faizi aqrar sahənin payına düşür. Hazırda aqroteknologiyaların istifadəsi ildə 3-5 milyon insanın pestisiddən zəhərlənməsinə, 40 min nəfərdən çox insanın ölümünə səbəb olur [2]. Yaşıl kənd təsərrüfatı fəaliyyəti torpaqdan və sudan daha səmərəli istifadə rejiminə, təbii və üzvi gübrələrdən geniş istifadəyə keçidi tələb edir. Haqqında danışılan keçid prosesi bitkiçilikdə torpağın optimal becərilməsini, bitki sağlamlığı üçün xəstəlik və zərərvericilərə qarşı ekoloji cəhətdən təmiz bioloji texnologiyaların tətbiqini tələb edir. Sadalanan və digər tədbirlərin həyata keçirilməsi aşağıdakı sahələrdə elmi –tədqiqatlar, mükəmməl bacarıqlar, yeni vasitələr, investisiyalar tələb edir: torpağın münbitliyinin idarə edilməsi; sudan daha səmərəli və dayanıqlı istifadə; bitkiçilik və heyvandarlıqda şaxələndirmə; bitki və heyvan sağlamlığının səmərəli idarə edilməsi; təsərrüfatların ekoloji təmiz mexanikləşdirilməsi [3].

Kənd təsərrüfatında yaranan tullatıların təkrar istifadəsində enerji istehsalı istiqaməti mühüm hesab edilir. Əlbəttə, digər istiqamətlərin prioritetliyi bu halda diqqətdən yayınmır. Yaşıl iqtisadiyyat tələb edir ki, tullantıların ətraf mühitə atılması onlardan xilas olmağın ən baha başa gələn yolu olsun. Müvafiq tədqiqatlarda “yandırma, fermentasiya və təkrar emalı tullantıların idarə olunmasını biznesə çevirmək üçün mümkün həllərdir və eyni zamanda mövcud böyük həcmdə tullantıların ətraf mühitə vurduğu ziyanı azaldır” [4]. Müraciət edilən mənbədə tullantıların təmiz və birgə emalı, eləcə də onların tərkibindəki enerjini digər təmiz enerji mənbələrinə çevirə bilən texnologiyalara diqqət yetirilməsinə önəm verilir.

Yaşıl kənd təsərrüfatında enerjiqoruyucu prioritetlər mövcud vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün həyata keçirilməli olan tədbirlərin vacibliyini əlaməti üzrə düzülməsi məsələsinin həllini nəzərə tutur. Məsələ ondadır ki, hazırda postsovet məkanında olduğu kimi, ölkəmizdə də kənd təsərrüfatının enerji təminatında, məhsulların enerji tutumunda, enerjiden istifadə səviyyəsində müşahidə olunan problemlər aşağıdakı məsələlərin təxirə salınmadan həllini tələb edir: bir çox sahələrdə olduğu kimi kənd təsərrüfatında da enerjiden istifadə yaşıl iqtisadiyyata keçid tələblərinə cavab vermir və mövcud vəziyyətin hərtərəfli qiymətləndirilməsi üçün enerji təhlilinin aparılmasına ciddi ehtiyac hiss olunur; enerji resursları üçün tarif və qiymət sisteminin optimal olmaması aqrar- sənaye sahələrində texnoloji inkişafa, demək olar ki, stimül yaratmır; bütün ən mühüm ekoloji göstəricilər üzrə təbii ehtiyatların və ətraf mühitin vəziyyətinin daha da pisləşməsi meyilləri müşahidə olunur.

Aparılan araşdırmalar belə deməyə imkan verir ki, “yaşıl” iqtisadiyyatın əsas konseptual ideyalarından biri “yaşıl” enerjinin inkişafıdır. Bərpa olunan enerji mənbələrinin böyük əhəmiyyətinə baxmayaraq, müasir şəraitdə ümumilikdə enerjiyə qənaət prioritet məsələdir və bu da elektrik enerjisi sənayesinin daha da inkişaf etdirilməsini, enerjiyə qənaət və enerji səmərəliliyinin artırılmasını, eləcə də bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadəni nəzərdə tutur” [5].

Avropa İttifaqının (Aİ) yaşıl inkişaf xətti enerjiden istifadə prioritetlərini müəyyənləşdirmək baxımından xüsusi diqqətə layiqdir. Belə ki, “2019-cu ilin sonunda Aİ iddialı bir plan - Avropa Yaşıl kursunu qəbul etdi və 2050-ci ilə qədər karbon neytrallığına nail olmaq məqsədi ilə onu həyata keçirməyə başladı. Bu məqsədə nail olmaq üçün Aİ iqtisadiyyatının bütün sektorlarından razılaşdırılmış fəaliyyət tələb olunacaq, o cümlədən enerji sektorunun karbonsuzlaşdırılması və qlobal ekoloji standartlarını təkmilləşdirmək üçün beynəlxalq tərəfdaşlarla işləmək” [6] tələb olunur. Yaşıl kənd təsərrüfatında enerjiqoruyucu prioritetlər qismində rəqəmsal mühitin üstünlüklərindən istifadə istiqaməti önəmlidir. Rəqəmsal texnologiyalar və alətlərdən istifadə sayəsində ayrı-ayrı məhsulların rəqəmsal pasportunun yaradılması enerji təhlilinin aparılmasının metodiki və xüsusilə informasiya təminatının təkmilləşdirilməsi baxımından mühüm istiqamət sayıla

bilər. Aİ-nin 2020-ci ildə qüvvəyə minmiş taksonomiya rəqlamentində, ekoloji dayanıqlılığın əldə edilməsi üçün aşağıdakı istiqamətlər prioritet olaraq qeyd edilir: “iqlim dəyişikliyinə nəticələrinin yumşaldılması, iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşma, su resurslarından dayanıqlı istifadə və onların mühafizəsi, ekoloji dayanıqlığa yönəlik qapalı iqtisadiyyata keçid, ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısının alınması və bu prosesa nəzarət, bioloji müxtəlifliyi və ekosistemlərin qorunması və bərpa edilməsi” [7].

Yaşıl iqtisadiyyat böyük miqdarda investisiyalar tələb etsə də, bu investisiyaların əsaslandırılmış dövlət siyasəti və innovativ maliyyələşdirmə mexanizmləri sayəsində səfərbər edilməsi mümkündür. Aparılan araşdırmalar yaşıl kənd təsərrüfatında qısa, orta və uzunmüddətli perspektivdə investisiya fəallığı və məşğulluq səviyyəsinin birgə yüksəldilməsi imkanlarının olduğunu söyləməyə əsas verir” [8]. Haqqında danışılan imkanlar enerjidən səmərəli istifadə amilinin fəaliyyətlərin şaxələndirilməsi və inteqrasiyasına, kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalıqlığına, ərazinin dayanıqlı inkişafına fəal təsiri sayəsində təşəkkül tapır. Yaşıl kənd təsərrüfatı xüsusilə inkişaf edən ölkələrin aqrar bölgələrində institusional strukturların təkmilləşdirilməsini, istehsal infrastrukturunun inkişafını tələb edir. Bu istiqamətdə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan tədbirlər ekoloji subsidiyalardan optimal istifadəni və ümumilikdə dayanıqlı inkişaf rəqlamentlərinə riayət olunmasını nəzərdə tutur. Cari və yaxın perspektivə nəzərdə tutulan yaşıl fəaliyyət tədbirləri ətraf mühitə zərər verə biləcək təşəbbüslərin ekoloji ekspertizasına ictimai qurumların cəlb edilməsi məsələsini aktuallaşdırır [9]. Həmin məsələnin həlli üçün zəruri hüquqi baza təşəkkül tapmışdır. Bununla belə ekoloji problemlərin həlli istiqamətində təşkilatlanmış müxtəlif istimai qurumların fəaliyyətinin daha da populyarlaşdırılması üçün atılan addımlar davamlı olmalı, müvafiq istiqamətdə medianın rolu artırılmalıdır. Ətraf mühitin mühafizəsində dövlət strukturlarının rolunun artırılması və müvafiq dövlət xidmətləri sisteminin təkmilləşdirilməsi də yaşıl kənd təsərrüfatında enerjiqoruyuculuğu prioritetlərinin reallaşdırılmasında həlledici rola malikdir [10].

Deyilənləri ümumiləşdirərək deyə bilərik ki, yaşıl kənd təsərrüfatının formalaşması ilkin mərhələdə əlavə vəsait qoyuluşu və resurs bazarında radikal dəyişikliklər tələb etsə də, onların yaxın perspektivdə özünü doğruldacağı müzakirə obyektidir. Bu prosesdə enerji amili həlledici rola malikdir. Enerjiqoruyucu texnologiyaların təbiətlə dostluq meyarlarına cavab verməsi yaşıl iqtisadiyyat, o cümlədən yaşıl kənd təsərrüfatının ekoloji-iqtisadi səmərəliliyinin yüksəldilməsinə xidmət edəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Ryszawska, Bożena (2015) Green Economy Indicators.
2. Childhood Pesticide Poisoning, Information for Advocacy and Action. UNEP Chemicals (2004).
3. Securing the Food Supply, World Water Assessment Program. ЮНЕКО, (2001), стр. 192-193
4. Ionel, Ioana (2010) Clean technology from waste management. 4th WSEAS International Conference on Waste Management, Water Pollution, Air Pollution, Indoor Climate, WWAI '10
5. Энергосбережение – приоритетное направление развития «зеленой» энергетики в современных условиях / В. П. Ануфриев, С. А. Дубровина, Л. В. Домникова и др. // Система управления экологической безопасностью: сборник трудов X заочной международной научно-практической конференции (Екатеринбург, 30-31 мая 2016 г.). Екатеринбург: УрФУ, 2016, с. 167-172.
6. <https://wecoop.eu/ru/glossary/green-deal>
7. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020R0852&from=EN>
8. Редникова Т.В. Зеленое сельское хозяйство как отрасль зеленой экономики: проблемы оценки комплексного воздействия на окружающую среду // Сельское хозяйство. 2022. №4. URL:<https://cyberleninka.ru/article/n/zelenoe-selskoe-hozyaystvo-kak-otrasl-zelenoy-ekonomiki-problemy-otsenki-kompleksnogo-vozdeystviya-na-okruzhayushchuyu-sredu>
9. Ran, Weijia (2010) The roles of government and NGOs in environmental protection through producing, sharing, and disseminating information. ACM International Conference Proceeding Series. 223-231. 10.1145/1930321.1930368
10. Kim, Yuliya & Daribekov, Serik & Kundakova, Laura & Sikhimbayeva, Dinar & Sraïlova, Gulnara (2023) Role of State Institutions in Protecting the Environment. Improving Management System of the Public Services. Journal of Environmental Management and Tourism. 14. 2379. 10.14505/jemt.v14.5(69).19